

Marijana Petrović

Mr. sc. Marijana Petrović (Beograd, 1957.) završila je studij na Filološkom fakultetu u Beogradu, grupa za jugoslavenske književnosti i srpskohrvatski jezik, a magistrirala na Fakultetu dramskih umjetnosti, na odsjeku za teatrologiju. Od 1978. je u stalnom angažmanu kao glumica u *Malom pozorištu Duško Radović* u Beogradu. Svladala je sve tehnike animacije.

Dobitnica je više glumačkih nagrada: Bijenala jugoslovenskog lutkarstva u Bugojnu, Jugoslovenskog festivala za djecu Kotor, Susreta pozorišta lutaka Srbije, Božidar Valtrović, Milena Načić...

Pohađala je brojne seminare iz oblasti kazališta (lutkarstva, dječjeg kazališta...) u zemlji i u inozemstvu, igrala u TV serijama i filmovima, na radiju, predavala u školi organizaciju scensko-muzičkih djelatnosti, u specijaliziranim obrazovnim centrima i na fakultetima primjenu lutkarstva u obrazovanju i u psihoterapeutske svrhe, tehniku i umjetnost animacije.

Objavljivala slikovnice i pjesme za djecu, poeziju i aforizme za odrasle, a teatrološke priloge, tekstove i prijevode sa ruskog i bugarskog jezika u mnogim kazališnim listovima, časopisima i zbornicima.

LUTKARSTVO NIJE U MODI*

U Srbiji je lutkarstvo na margini kulturne politike i zanimanja profesionalaca i javnosti, a za kulturu uopće je u 2013. godini iz budžeta Srbije odvojeno fantastičnih 0,62 posto. Ne bih mogla izračunati o kojem je promilu riječ, ali *Malom pozorištu Duško Radović* (najvećem kazalištu) odobreno je 10.000 eura, za kreativnu, sretnu i uspješnu cijelu sezonu. Do sada je ovo kazalište trošilo za jednu predstavu koliko i Dečje pozorište u Subotici za cijelu sezonu.

Pored sedam lutkarskih kazališta za djecu (*Pozorište lutaka Niš*, *Pozorište za decu Kragujevac*, *Malo pozorište Duško Radović* Beograd, *Pozorište lutaka Pinokio* Zemun, *Pozorište mladih* Novi Sad, Narodno pozorište *Toša Jovanović* Zrenjanin – lutkarska scena, Dečje pozorište Subotica), postoji i desetak malih dječjih (ponekad sa lutkarskim predstavama) scena (privatnih kazališta i grupa umjetnika). Veća lutkarska kazališta dobivaju novac iz gradskog budžeta i dodatno se snalaze iznajmljivanjem prostora – dvorane, te

učesćem sponzora (manje lutkarske grupe isključivo), prijavama za financiranje projekata i od prodanih ulaznica.

Imamo više festivala za djecu koji se održavaju svake godine, od kojih treba spomenuti: *Međunarodni festival pozorišta za decu* u Subotici, *Zlatnu iskru* (međunarodni lutkarski festival) u Kragujevcu, *Susrete pozorišta lutaka Srbije* i neke festivale u čijoj konkurenciji se nađu i lutkarske predstave: *TIBA* (međunarodni; usput rečeno, ove godine je otkazan zbog finansijskih razloga), *Pozorište Zvezdarište* (međunarodni), *Festić* (nacionalni, Beograd; također otkazan ove godine zbog nedostatka materijalnih sredstava).

Nacionalni centar UNIMA postoji, ali slobodno se može reći – formalno. Pri Susretima pozorišta lutaka Srbije dodjeljuje se između ostalih i nagrada žirija (od 3 člana) UNIME, za najbolju predstavu u cjelini.

Uobičajeno je shvaćanje da je lutkarstvo namijenjeno deci, iako je desetljećima ranije bilo ekscenih pojava predstava za odrasle, kao što su npr. *Minijature* (solistički koncert glumca animatora Janka Vrbnjaka), Shakespeareova *Oluja (Bura)*; u režiji Edija Majarona u *Malom pozorištu Duško Radović*), *Ivice* (autorska predstava reditelja Dragoslava Todorovića u Pozorištu lutaka *Pinokio*), potom predstave Narodnog pozorišta "Toša Jovanović" iz Zrenjanina – lutkarska scena: *Igramo se Kandida* po Voltaireu i *Sveti đavo Raspućin* Aleksandra Popovića (režija Dejan Penčić Poljanski), *Mitovi Balkana* (rež. Srboљub Stanković 1992.) i druge. Na promjenu mišljenja nije utjecao ni susret sa sjajnim predstavama na BITEF-u posljednji put: *Pisac* (2009. nagrada publike!), o Knutu Hamsunu (tekst Ulrike Quade, Jo Stromgren; režija Jo Stromgren, Norveška), a prije toga *Kralj Ubu* (Marionetteatern Stockholm, rež. Michael Meschke, još 1969.), *Vapaj naroda za mesom* (Bread and Puppet Theater, New York, SAD, rež. Peter Schumann, 1969.), *Macbeth* (Youki-za, Tokio, Japan, rež. Makoto Satoh, 1986.), pa hrvatske: *Hamlet* (Teatar &TD, Zagreb, rež. Zlatko Bourek, 1982.), *Kraj ili promjena* (Kugla glumište, Zagreb, rež., lutke ULJEŠURA, 1984.) i druge. Postoje predrasude: da su odrasli nadišli fazu lutaka u životu, te da je stoga lutkarska predstava ispod njihovog razvojno-mentalnog nivoa, pa su zato te predstave "sigurno dosadne". Istina je da lutkarske predstave, upravo obrnuto, traže intelektualni angažman, predznanje, a ljudi su sve manje spremni i željni da se, kad posjećuju kazalište, zamaraju koncentrirajući se, uočavajući, razmišljajući... dešifrirajući metafore. Ali, ako je lutkarska predstava za odrasle u selekciji nekog festivala ili je premijera, pa zašto ne, vrlo je IN pojaviti se na takvim događajima!

Izvan kazališta, lutkarstvo je najviše zastupljeno u vrtićima. U školama (samo u prva četiri razreda) izuzetno je rijetko i time se bave samo zaljubljenici u svoj posao, učitelji,

profesori, koji rijetko imaju podršku nezainteresiranih direktora. Oni taj posao obavljaju besplatno (što je već rijetko samo po sebi), kao entuzijasti posvećeni djeci i umjetnosti, ali za realizaciju scena ili predstava (po nastavnim jedinicama iz različitih predmeta) ipak su im potrebna neka materijalna sredstva, do kojih teško dolaze.

U terapiji se lutka koristi više kao primijenjena umjetnost i, kao u redovnim školama, rijetko se prave predstave sa sudionicima: djecom sa smetnjama u razvoju i osobama s invaliditetom. Scenska i lutkarska igra dokazano imaju iscjeliteljsku ulogu, a npr. teatar ruku, nogu, lutke na štapu, japansko klasično kazalište bunraku, pružaju brojne mogućnosti za rad s djecom sa teškoćama u razvoju. Poznato mi je da se nekoliko psihologa i pedagoga u zemlji zainteresiralo da pročitaju literaturu o lutkarstvu i ukažu na mogućnost da se ono koristi, kroz svoj znanstveni (magistarski, doktorski) rad.

Smatram da bi obučavanje stručnjaka za lutkarstvo u obrazovanju i za psihoterapiju pomoću elemenata lutkarstva trebalo započeti od glumca animatora. Posebno u ovom drugom slučaju, jer samo on može izdvojiti i ponuditi vježbe koje bi bile korisne terapeutima u radu s klijentima, znajući iz vlastitog iskustva, scenskog rada ili rada na predizražajnom planu (termin Eugenija Barbe), koju funkciju imaju tijekom izvođenja. Podrazumijeva se da taj glumac animator mora biti upoznat s literaturom iz oblasti, u prvom slučaju, s metodikom nastave, jezika i književnosti, a u drugom, medicine, psihologije, pedagogije, sociologije.¹

Tko, zašto i kako radi u lutkarskom kazalištu u Srbiji u vrijeme tranzicije

U Srbiji ima više fakulteta i akademija dramskih umjetnosti. Svake godine nekoliko desetaka mladih scenskih umjetnika završi studij. Oni negdje, nešto, nekako moraju raditi. Broj kazališta je nedovoljan da svi ti mladi ljudi nađu posao u republičkim ili gradskim institucijama. Ekonomska kriza utjecala je na obujam produkcije, pa su kazališta smanjila i broj premijera, jer im ponekad mjesecima nije isplaćivan ni dinar iz budžeta.

Ne postoji studij Lutkarstva, ni Lutkarstvo kao predmet (makar i izborni), niti jedan jedini sat na tu temu, na Fakultetu dramskih umjetnosti. Na Fakultetu primjenjene umjetnosti postoji upoznavanje s lutkarstvom (budućih scenografa, kostimografa) tijekom godine dana.

¹ Slijedeći ovo, osmislila sam seminar – radionice, namijenjen učiteljima, pedagogima i psiholozima, u organizaciji Ministarstva prosvete i sporta Republike Srbije, 2001., pri Učiteljskom fakultetu u Beogradu, na temu: *Lutkarstvo u osnovnoj školi*. Studentima FASPERA (Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju) u Beogradu, prezentirala sam 2011. godine kako da upotrijebe elemente lutkarstva u terapeutske svrhe. Tada su budući defektolozi, prvi put u Srbiji, mogli steći dodatne vještine i upoznati scenske tehnike rada, koje mogu koristiti u svom budućem radu s osjetljivim grupama.

Direktori, koji su u lutkarsko kazalište došli zahvaljujući partijskim podjelama funkcija, nisu poznavaoi specifičnosti estetike lutkarstva (osim u subotičkom Dečjem pozorištu, gdje je direktorica društveno priznata i nagrađivana glumica Marta Aroksalaši). Njima je važno samo direktorsko mjesto kao odskočna daska, i s njega će otići čim se ukaže bolja pozicija.

Glumci i redatelji prihvaćaju rad s lutkom ne iz ljubavi ili potrebe za istraživanjem sebe i kazališta, nego samo ukoliko nemaju drugog izbora ili dok čekaju neki profitabilniji projekt. Tek ako ne nađu posao na neodređeno vrijeme ili po ugovoru u dramskim kazalištima, glumci se okreću prvo kazalištima u kojima su na repertoaru plesne predstave, pa tek onda, ukoliko su tamo odbijeni, lutkarskim kazalištima. Ni jedna ni druga ne posjećuju prije svog konkuriranja za rad.

Razlog je jednostavan: žele biti vidljivi, prepoznatljivi. Rad u lutkarskom kazalištu podrazumijeva anonimnost, diskreciju i mukotrpno vježbanje (uz uobičajeni glumački rad na liku i ovladavanje subjektom lutkarske scene – lutkom)... a biti anonimna znači, tako reći, ne postojati u ovom vremenu sve bržeg tehnološkog napretka, marketinga, Velikog brata, silikonskih formi, u vremenu poremećenih shvaćanja bitnih vrijednosti. Pritom, tijekom školovanja na fakultetu nitko od scenskih autora-suradnika nije imao predmet u vezi s lutkarstvom (npr. umjetnost lutkarske animacije, lutkarska režija, dramaturgija lutkarskog teksta, scenska lutka...).

Angažiranje glumaca po kazalištima u Beogradu odvija se u zatvorenim krugovima. Jedna grupa glumaca može se vidjeti na više scena, dok drugi, izvan toga kruga, ako imaju sreće igraju bar povremeno na svojim matičnim scenama. U ansamblima lutkarskih kazališta u Srbiji još je uvijek velik broj onih sa srednjom školom. Ostali su ili završili domaće fakultete dramskih umjetnosti ili lutkarski odsjek u Sofiji (Bugarska) na akademiji Kr. Sarafov, ali ne mogu nostrificirati svoje diplome (dakle, ipak se vode sa srednjom stručnom spremom), jer je taj postupak sada skup i kompliciran, za naše uvjete.

Suvremeni domaći lutkarski tekst, adaptacija ili dramatizacija, trenutno se podržava (realizira), bez obzira na kvalitetu. To se događa samo zato što oni koji su u poziciji da odlučuju o postavljanju nekog naslova (direktori, umjetnički rukovodioci) na žalost ne razumiju bit lutkarske umjetnosti. Dramski pisci misle da je lako napisati tekst za lutkarsko kazalište (lakše nego za dramsko) i da je tekst sigurno lutkarski ako su likovi životinje, biljke, predmeti... koji u tim njihovim tekstovima samo pričaju, pričaju...

Malobrojni srpski lutkarski redatelji (a danas i više glumaca-animatora, koji su manje plaćeni za isti posao) režiraju predstave kakve su viđene još prije 30 godina, ili neprecizno

osmišljene, publici nerazumljive, autorske projekte. Nedostatak dobrih lutkarskih redatelja, kreatora lutaka i scenografa kod nas navodi direktore kazališta da potraže pomoć u inozemstvu. U posljednja dva desetljeća suradnja se ostvaruje najviše s Bugarskom, koja nesumnjivo ima talentirane umjetnike i prepoznatljivu školu. Najčešće se događa da oni kod nas realiziraju treću ili petu istu postavu određene predstave. Tek pokoju predstavu realiziraju Mađari ili Poljak (u pitanju je jedan isti redatelj). Obično se pozivaju, angažiraju redatelji koji su u trendu iz raznoraznih razloga.

Nekim dramskim redateljima naklonost određenoj političkoj opciji otvara sva vrata, pa i lutkarskoga kazališta, o čijim mogućnostima ama baš ništa ne znaju, ali znaju da pruža mogućnost dobre zarade, za lošu predstavu u kojoj je dramska režija primijenjena na lutkarskoj sceni. Riječi *stid* i *sram* nestale su u prevođenju (žednih preko vode). Postoje i primjeri angažiranja mladih redatelja koji nikada nisu režirali ni na dramskoj sceni, zahvaljujući financiranju projekata tipa: "dati šansu mladima". Rad na tim predstavama je mučenje za sve suradnike, s lošim rezultatom, proizvodom koji je teško prodati. Potezi koji se u kazalištu prave iz koristoljublja a ne iz umjetničkih uvjerenja, vraćaju se kao: promašene predstave (ostvarene novcem poreznih obveznika), gubitak zanimanja ili osipanje publike.

U medijima su lutkarske predstave zastupljene gotovo samo u rubrikama: *Danas* (ili *sinoć*) u vašem gradu, kao najava ili *post festum* obavještenje sa ukratko prepričanom predstavom i eventualno fotografijom. Ovdje nije riječ samo o predstavama u kazalištu, nego i onima (koje se danas često prikazuju) po trgovačkim centrima, kupalištima, splavima... Otvoreno tržište, na koje su kultura i umjetnost naglo izbačeni, utjecalo je na to da nema nikakve selekcije kvalitete onoga što se nudi djeci. Kazališnih kritičara lutkarskih predstava nema uopće. Niko se od njih i ne trudi saznati nešto više. Pisanje se ne isplati (ne plaća), pa zašto se onda uzalud, dodatno, intelektualno zamarati!

Situacija u lutkarstvu je veoma teška. Stalno smo na početku. U vremenu površnosti, očigledno općeg javnog života, još je teže pridobiti ljude da se bave prilično kompliciranim, anonimnim poslom. Svi žele instant uspjeh, novac i "slavu".

Sve se vrti oko politike, kulturne politike i novca, jasno je tko zarađuje, a tko je na gubitku.

* Izlaganje sa međunarodnog, stručno- umjetničkog kolokvijuma u Osijeku (Hrvatska), koji je organizovala doc. dr. sc. Livija Kroflin, ispred Umjetničke akademije i Dječjeg kazališta Branka Mihaljevića u Osijeku, na temu: *Lutkarstvo danas*, u okviru 24. Susreta kazališta lutaka (SLUK) Hrvatske, od 2. do 6. maja 2013. godine. Objavljeno u: **Književna**

revija, časopis za književnost i kulturu, god. 53., br. 3, (Tema: Lutka; priredile Livija Kroflin i Jasminka Mesarić), Ogranak Matice Hrvatske, Osijek, 2013., str. 23-27.